

Narcís Monturiol, un avançat del Vuit-cents

JAUME GUILLAMET

El centenari de la mort de Narcís Monturiol ha estat motiu d'una producció abundant, d'articles i discursos commemoratius. A Figueres i a Barcelona, sobretot, però també a altres llocs. Fa cent anys d'ençà d'aquell 6 de setembre de 1885 en què Monturiol morí, pobre i fracassat, a la vila de Sant Martí de Provençals, avui barri barceloní. Aquest centenari sembla haver estat l'ocasió propícia per a

l'impuls i l'inici d'una nova lectura d'aquest home que va morir amb la plena i lúcida consciència que «no he reeixit en cap de les coses que m'he proposat». Si una cosa ha quedat clara com a síntesi possible de tantes evocacions recents és la idea que Narcís Monturiol no va ser en cap cas un fracassat sinó un avançat a la seva pròpia època, un avançat del vuit-cents.

La commemoració del centenari de la seva mort es produeix, d'altra banda, en una circumstància històrica plenament favorable per tal d'empen-

dre una recuperació integral de la figura, de l'obra i del missatge d'un home que primer va ser bandejat, després va ser recuperat en un sentit parcial i que —en les breus èpoques de llibertats polítiques que han esquitxat amb poca fortuna aquests cent anys— va ser, en tot cas, mitificat.

Una recuperació integral vol dir un aprofundiment de la investigació històrica de la seva obra en totes les direccions cap on va manifestar-se. La

Narcís Monturiol

bibliografia recent sobre Monturiol és essencialment una bibliografia divulgativa. Santiago Riera i Tuèbols assenyala, en la presentació de la reedició de «*Vida d'heroi*» –de Josep Puig i Pujades– que ha publicat l'Ajuntament de Figueres, allò que qualifica com «un fet ben curiós»: el 1919 el públic podia conèixer ja les obres que, malgrat contribucions posteriors, algunes de ben valuoses, constitueixen encara la base de qualsevol intent biogràfic sobre la figura de Monturiol: la memòria escrita per ell mateix «*Ensayo del arte de navegar por debajo del agua*»; l'obra de J. Estrany ja esmentada («*Narciso Monturiol y la navegación submarina. Juicios críticos emitidos sobre los importantísimos trabajos realizados por este sabio inventor catalán*») i la que avui presentem, després de 66 anys d'haver vist la llum del dia, «*Vida d'heroi*».

El caràcter, essencialment divulgador, de la bibliografia recent, té una explicació raonable en l'interès a recuperar el reconeixement de la seva figura. L'obra de Puig Pujades es publicà en ocasió del centenari del naixement, que fou també el moment que Figueres li dedicà el monument situat al lloc més cèntric de la ciutat i que encara avui n'és un símbol preferent. També el gironí Carles Rahola li dedicà unes pàgines memorables. Monturiol seria, al capdavant, una figura senyera de la cultura catalana, plenament acceptada i reconeguda en una valoració integral, al llarg de l'època històrica que acaba amb la guerra civil 1936-1939.

Posteriorment, la dimensió pública de Monturiol es limitarà a l'aspecte científic i encara la plena reivindicació

de la importància de la seva aportació al procés d'invençió de la navegació submarina haurà de ser una tasca important. Es durà a terme des de Figueres i en el marc d'un sentiment d'afirmació localista i també des dels sectors de científics catalans, en el

marc d'accions d'afirmació de la pròpia identitat de la ciència catalana.

La biografia

Probablement, una de les línies d'investigació històrica que caldria aprofundir en primer lloc seria la biogràfica. Amb vista a cercar aquesta recuperació integral de la figura i obra de Narcís Monturiol, cal elaborar d'una biografia que estudiï sistemàticament la seva trajectòria i les seves variades activitats. Aquesta biografia s'ha d'emmarcar en l'evolució dels moviments polítics i socials en què participà, i, a més, en les preocupacions i les experimentacions científiques que unes vegades feien via pròpia i altres eren mogudes i estimulades pel batec social d'aquest gran segle ignorat que és el XIX.

Si pels empordanesos dels anys 60 i 70 proppassats Monturiol passa per ser el gran inventor incompès que cal reivindicar i restituir en aquest lloc d'honor que li correspon en la història, 1972 és l'any que l'Ajuntament de Figueres promou el trasllat de les seves despulles des de Barcelona on fou enterrat. Els anys 30, Antoni Papell el posava entre «els homes que, com Muntaner, anaren a la glòria al redós d'una ombra règia, o com Monturiol, que aportaren un brillant

Emília Mata, muller de Monturiol, en un retrat de Ramon Martí Alsina, 1855 (Museu de l'Empordà).

El carrer de Figueres on va néixer Monturiol, i que avui porta el seu nom.

Monturiol jove, vist per Ramon Martí Alsina, l'any 1855 (Museu de l'Empordà).

sió. En això, en canvi, el del Figueres ha demostrat una insensibilitat preocupant.

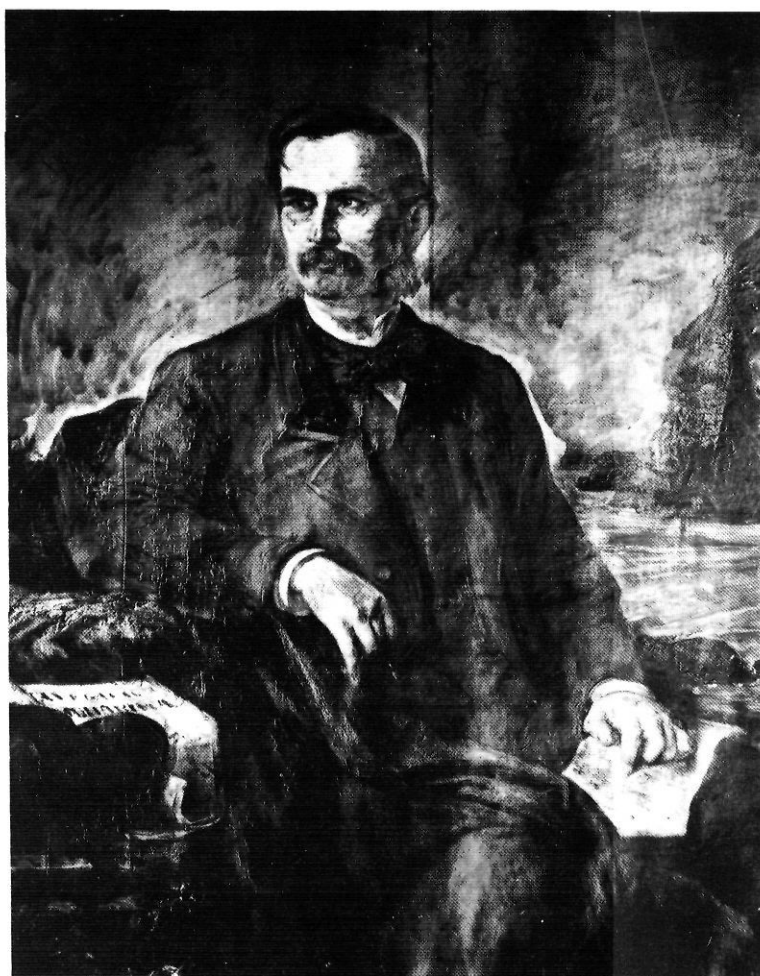
El XIX empordanès i el XIX català

La personalitat de l'obra de Monturiol ha de considerar-se en el marc del XIX empordanès i del XIX català, un mateix segle i una mateixa època de formació social i econòmica, que mereix en aquest cas acotacions complementàries. Hauríem d'estudiar Monturiol a la llum del XIX català i a través d'aquest estudi aprofundir el XIX empordanès, segle en què destaca el procés singularitzador de la Figueres republicana i federal, un fenomen de ciutat fronterera digne d'atenció. Justament, els orígens del republicanisme català passen per un eix Barcelona-Figueres-Perpinyà que és un eix present també a Monturiol.

El primer Monturiol, el Monturiol idealista, revolucionari i romàntic, com s'acostuma a definir-lo des de posicions conservadores comprensives, aparegué en aquest eix de ciutats i en la lluita política que hi dirigí el líder i conciutadà seu Abdó Terrades. Figueres fou la base i la residència; Barcelo-

raig de llum a la Ciència, o com Abdó Terrades, que sacrificaren amb la dignitat mística dels ascetes la seva vida, extingida lluny de sa terra, per l'ideal de la Santa i Magnífica Llibertat». Per als empordanesos dels darrers anys del XX, la simple institucionalització de la seva memòria, abastant sense reserves tots els aspectes de la seva personalitat i aportació, no seria, amb tot, un homenatge suficient en la fita d'aquest centenari de la seva mort.

Hi ha en la vida ciutadana de Figueres un nivell posterior a l'homenatge oficial en què l'Ajuntament proclama la restitució solemne de l'home que un segle abans va rebutjar el títol de Fill Predilecte que li havia atorgat al consistori de l'època. Es tracta, no sols de rescabalar el greuge nominal, sinó de voler conèixer i explicar l'origen i les causes d'aquell incident no gens anecdòtic, perquè la integració sigui, en tot cas, resultat de l'assumpció plena del conflicte. Hi ha en la vida política de Figueres la invocació del patronatge laic de Monturiol per al debat ideològic i polític de l'esquerra actual. Tant en un cas com en l'altre, l'auxili dels resultats que pugui aportar una nova línia d'investigació històrica haurà de moure el propi Ajuntament a impulsar l'estudi de la vida figuerenca de Monturiol, de les seves activitats i influència sobre els seus conciutadans, a obrir d'una vegada una política de promoció directa de la història local que altres ajuntaments han engegat amb deci-

Retrat anònim de Monturiol de mitjan segle XIX.

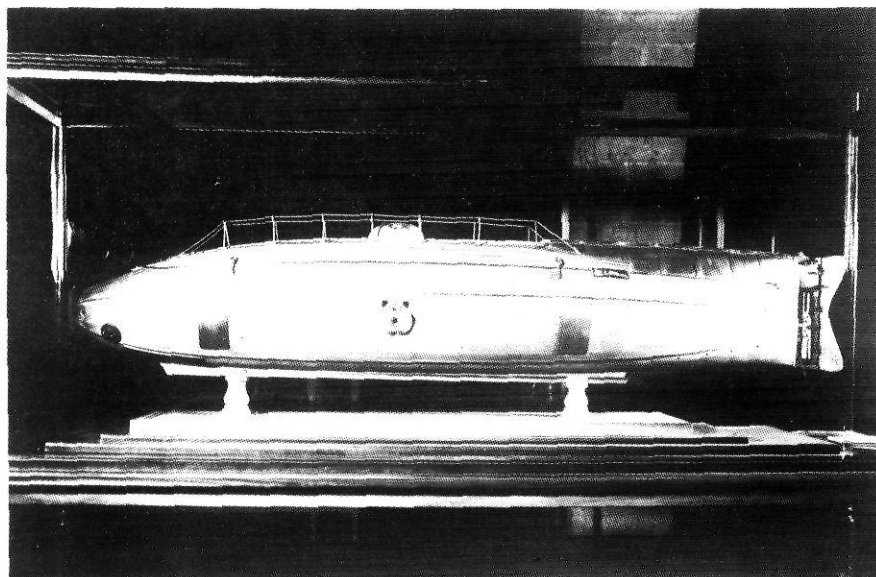
Narcís Monturiol

na el camp de projecció i de lluita; Perpinyà el refugi segur, l'exili sovintejat. L'any decisiu, fou el 1842, en el qual, un diumenge de juny, Abdó Terrades encapçalà allò que la llegenda considerarà la primera manifestació republicana, des de la Font del Soc, al camí de Vilabertran, fins a la plaça de l'Ajuntament de Figueres. Aquest mateix any, hi hagué la creació del periòdic «El Republicano» a Barcelona, —al que s'incorporà Monturiol com a redactor— i la revolta republicana, en la qual Monturiol arribà a ser capità de la Milícia de Figueres.

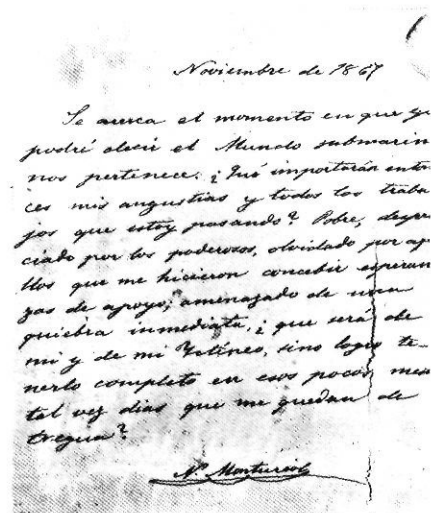
Activista i escriptor, Monturiol prengué sobretot, el paper de propagandista. Ho va fer per mitjà dels periòdics que creà i dirigí: «El Centralista» (a Girona el 1843) i «La madre de familia» (1846) «La Fraternidad» (1847) i «El Padre de Familia» (1849), a Barcelona. També ho va fer amb opuscles i obres com «Las ejecuciones y los espectadores» (1844), «Un reo de muerte» (1844), «Consejos de un padre a su hijo» (1844), etc. Foren anys de vida agitada políticament, de constants passades de la frontera francesa, durant els quals conegué l'obra d'Etienne Cabet, (potser el 1846), sota la inspiració de la qual creà «La Fraternidad»; traduí el «Voyage en Icarie» al castellà (1848) i publicà «La mujer y el credo comunista» (1848) i «Reseña de las doctrinas sociales antiguas y modernas» (1849). En aquests anys, hi hagué l'expedició al racó dels Estats Units d'Amèrica on Cabet va voler bastir la Icaria ideal. Sense arribar a embarcar-se, tot i haver estat admès, col·laborà amb entusiasme fins que el suïcidi d'un dels capdavaners catalans, el metge Josep Rovira, va marcar la crisi.

L'inventor

Al final d'aquest període, hi ha constància de les seves primeres invencions. En són exemples una màquina de fer cartipassos (1859) i una de fer cigarretes (1854). Encara continuà vinculat a accions polítiques i a activitats obreres com la fundació de la societat de resistència anomenada «El Cuarto». És ben sabut l'origen de les seves meditacions i estudis sobre la navegació submarina en una estada a Cadaqués, de la qual es tenen datats també alguns treballs de pintura a l'oli. L'any 1856 publicà l'edició definitiva del «Viaje a Icaria». A partir d'aquestes dates s'obrí el període de la seva dedicació a la invenció del submarí, mentre a Espanya els esdeveniments polítics continuaven en l'oscil·lació accidentada dels governs liberals amb la reina Isabel II i es començaven a perfilar els nous corrents republicans que triomfaren el decenni següent.

Maqueta de l'Ictíneu II. Model reconstruït a escala 1/10 als tallers del Museu Marítim de Barcelona.

Autògraf de Monturiol, escrit pocs mesos abans de les proves de l'Ictíneu, l'any 1867.

Cal remarcar la circumstància que el 1868 va ser l'any de la fi dels seus somnis i dels esforços submarins i, alhora, l'any de la Revolució democràtica en el si de la qual Monturiol tornà a la política. Instal·lat a Barcelona el 1857, començà, el 1858, la construcció del primer «Ictíneu» o vaixell-peix. Va fer una primera immersió a Barcelona, el 1859, i dues proves oficials a Barcelona mateix el 1860 i a Alacant el 1861. El cicle del segon «Ictíneu» s'inicià amb una «Real Orden» a la «Gaceta de Madrid» de 12 de juliol de 1861; continuà amb la formació d'una societat comanditària, «La navegación submarina» el 1864, i culminà amb l'avarada l'octubre d'aquest mateix any, i dues noves proves el 1865: disparà coets tot estant submergit i cabussà fins a 30 metres. El 1867 hi hagué una primera navegació a vapor. El 1868 l'Ictíneu II fou embargat per la societat «Navegación e Industria» i venut com a ferralla.

El balanç científic-tècnic de l'Ictíneu», l'ha sintetitzat Santiago Riera i Tuèbols en els termes següents: «Si els Ictíneus» van fracassar per manca de suport econòmic necessari, cal recordar que, des d'un punt de vista tècnic, Monturiol va resoldre definitivament tres problemes que tenia plantejats la navegació submarina al segle XIX i va fracassar en un quart. Els tres èxits els constituïren: l'assoliment d'un sistema d'immersió-emersió fàcilment graduable, suau i segur; l'estanqueïtat de la nau, aconseguida amb la construcció de dos bucs, l'un, dit de pressió, dins de l'altre, exterior; la puresa de l'atmosfera «ictínea» que permetia romandre a l'interior del vaixell (en aquest cas, el segon «Ictíneu») tant de temps com fos necessari. El fracàs, Monturiol l'experimentà en la solució adoptada per substituir la força muscular humana emprada en el primer vaixell i en les primeres proves del segon: no essent factible encara l'ús de l'electricitat,

diffícil operació, hom va poder constatar que podia ésser una solució adient per a la navegació per la superfície; els problemes es presentaven, però, en la immersió».

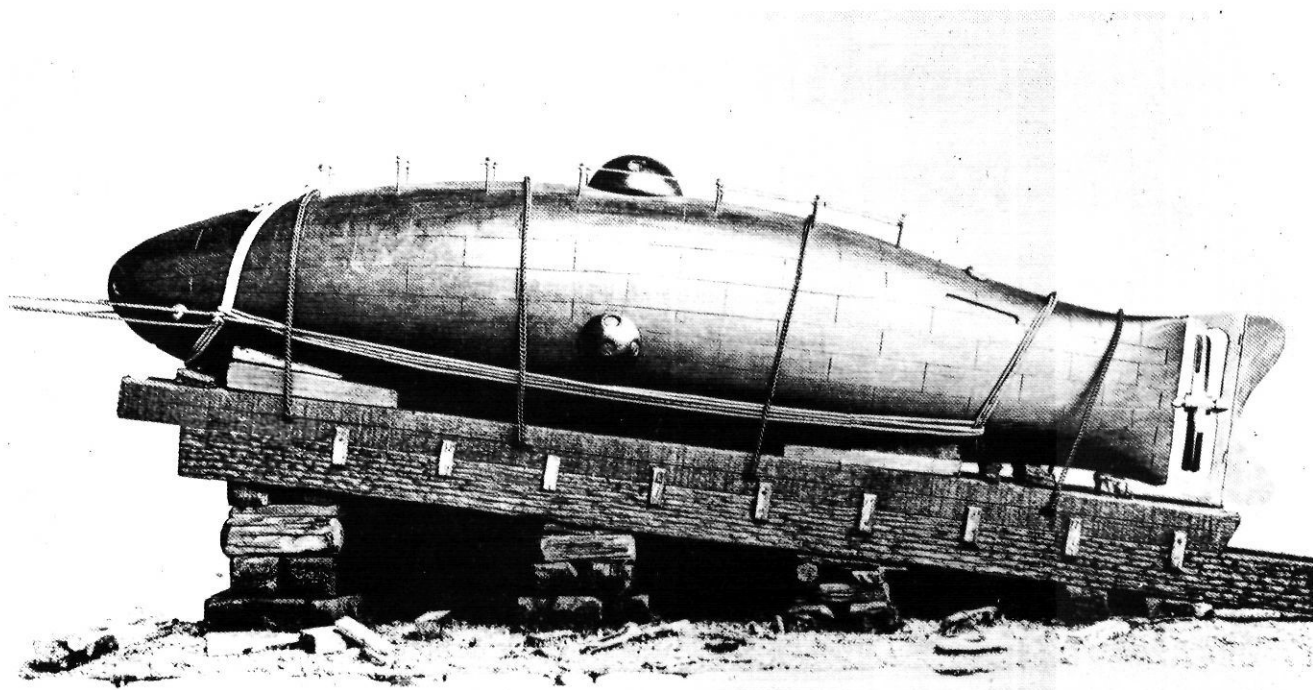
Ratllant la cinquantena, edat ja avançada per la mitjana de l'època—, Monturiol visqué fins el 1885, disset anys més després de la Revolució de Setembre—, es dedicà alhora a la defensa de la seva obra, a la propaganda de les seves virtuts i a una certa activitat política. Durant la I República que fou elegit diputat per Manresa i nomenat director de la «Fábrica Nacional de la Moneda y el Sello» de Madrid; va inventar més coses (el fusell «culebrina», la fabricació de sabó en fred, un sistema de conservació de la carn) i s'esmerçà en activitats econòmiques poc reeixides.

La recuperació pública de la seva memòria i la seva obra tingué un bon punt de recolzament en la carta que Issac Peral escrigué el 1889 al president de la Societat de Regates de

Barcelona, tot regradant-li la felicitació pel seu submarí: «... no puedo menos de recordar, y recordar con sumo gusto, que catalán era el hombre que dió uno de los pasos más gigantes en la resolución del problema de la navegación submarina. Por lo que fué el «Ictíneo» del ilustre Monturiol, es fácil deducir lo que hoy pudo ser. Si aquel genio, tan lleno de abnegación como talento, hubiera alcanzado la época presente de adelanto en las ciencias y las industrias, la felicitación de ustedes, que tanto me honra, la hubiera recibido él con mayores méritos sin duda. Ya que no le fué dado a aquel insigne patricio recoger en vida el fruto de sus afanes, a los que sacrificó salud y bienestar, justo es que la actual generación subsane igual olvido; por mi parte haré con este objeto cuanto humanamente pueda, empezando por rendir a su genio el tributo de admiración al que es tan acreedor».

Humanista avançat a la seva època

Amb el coneixement encara prim que en tenim, Narcís Monturiol sembla talment una reedició d'aquells humanistes del Renaixement italià, un humanista avançat del Vuit-cents, al qual poques preocupacions humanes eren estranyes. Republicà quan la Primera República quedava molt lluny; socialista utòpic segons els que més tard es considerarien a si mateixos com a científics; periodista quan la premsa tot just naixia; inventor primerenc de mecanismes que triomfarien pocs decennis més tard. «Narcís Monturiol havia incidit en la història de la navegació submarina massa d'hora!», no es pot estar de dir també, en una nota de peu de pàgina, Santiago Riera i Tuèbols, historiador de la ciència i de la tècnica d'origen empordanès i l'expert més prodigat en aquest centenari.

ICTÍNEO MONTURIOL

Document fotogràfic de l'Ictíneu I.